

Płonka-Syroka, Bożena

"Medizin und Judentum. Bd. 1-5", red.
Nora Goldenbogen, Susanne Hahn,
Caris-Petra Heidel, Albrecht Scholz,
Dresden 1994-2000 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 8/1, 225-229

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

na świadomość metodologiczną polskiego historyka medycyny, co jednak w żadnym wypadku nie oznacza postulat biernego przyswojenia sobie zawartych tam treści.

Jaromir Jeszke

Medizin und Judentum, Dresden 1994–200, Bd. 1–5, Red. Nora Goldenbogen, Susanne Hahn, Caris-Petra Heidel, Albrecht Scholz.

Instytut Historii Medycyny i Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu im. Carla Gustava Carusa w Dreźnie, we współpracy z drezdeńskim Muzeum Higieny, zorganizował w latach 1994–2000 pięć konferencji naukowych z cyklu „Medizin und Judentum”. Ich tematem był wkład uczonych pochodzenia żydowskiego do rozwoju nauki niemieckiej. Każda z tych konferencji dotyczyła wybranego działu medycyny. Pokłosiem drezdeńskich konferencji stała się wartościowa seria wydawnicza, w której zostały opublikowane najważniejsze wystąpienia.

Tom pierwszy serii wydawniczej zatytułowanej „Medizin und Judentum” został wydany w 1994 r. pod redakcją Nory Goldenbogen, Susanne Hahn, Caris-Petry Heidel i Albrechta Scholza. Książka zawierała opracowania poświęcone głównie zagadnieniom ogólnym, tj. zarysowaniu problematyki badawczej, dotyczącej aktywności zawodowej i naukowej lekarzy pochodzenia żydowskiego w Niemczech XIX i pierwszej połowy XX wieku. Autorzy zamieszczanych w niniejszym tomie opracowań podkreślali, iż wkład lekarzy żydowskich do rozwoju nauki niemieckiej był w tym okresie bardzo duży. W wielu dziedzinach medycyny klinicznej należeli oni do pionierów nowoczesnego standardu naukowego i wprowadzali także cenne innowacje praktyczne. Lekarze niemieccy pochodzenia żydowskiego identyfikowali się z państwem niemieckim i ich aktywność zawodowa miała – obok aspiracji naukowych i merkantylnych – także podłoże obywatelskie. Opublikowane w tomie pierwsze studia miały charakter wstępny wobec dalszych badań, których wyniki zostały zaprezentowane w latach 1995–2000 na kolejnych drezdeńskich konferencjach naukowych.

Tom drugi serii „Medizin und Judentum”, zatytułowany *Higiene und Judentum*, ukazał się w Dreźnie w 1995 r., pod tą samą redakcją. Zebrane w nim studia były rozwinięciem problematyki badawczej zarysowanej na pierwszej z drezdeńskich kon-

ferencji. Publikowane w drugim tomie prace podjęły problem bardzo dużego zaangażowania lekarzy niemieckich pochodzenia żydowskiego w budowę systemu opieki społecznej w Niemczech. W szeregu inicjatyw o charakterze społeczno-higienicznym lekarze ci odgrywali, szczególnie w drugiej połowie XIX wieku, wiodącą rolę. Były to zarówno inicjatywy o charakterze prywatno-charytatywnym, jak i – a może przede wszystkim – inicjatywy w dziedzinie higieny, rozwijane wewnątrz państwa pruskiego, a potem niemieckiego.

Tom trzeci omawianej serii, zatytułowany *Medizinische Wissenschaften und Judentum* ukazał się w Dreźnie w 1996 roku, również pod redakcją Nory Goldenbogen, Susanne Hahn, Caris-Petry Heidel i Albrechta Scholza. Treść jego artykułów dotyczyła wkładu lekarzy niemieckich pochodzenia żydowskiego w rozwój niemieckiej medycyny akademickiej w różnych aspektach. A więc udziału profesorów pochodzenia żydowskiego w pracach wydziałów lekarskich niemieckich uniwersytetów; wkładu lekarzy żydowskich w rozwój specjalizacji medycznych w Niemczech; wkładu tychże lekarzy w rozwój niemieckiej medycyny fizykalnej, psychiatrii i fziologii.

Tom czwarty, zatytułowany *Medizinische Bildung und Judentum* wydano w Dreźnie w 1998 r., pod redakcją Albrechta Scholza i Caris-Petry Heidel. Roczna przerwa w wydawaniu serii powstała w związku ze zmianą cyklu organizowania drezdeńskich konferencji naukowych poświęconych tematyce żydowskiej. Od 1998 r. odbywają się one już nie corocznie, ale w odstępach dwuletnich. Publikowane w tomie czwartym prace podejmowały takie zagadnienia, jak: problemy asymilacji lekarzy pochodzenia żydowskiego w społeczeństwie niemieckim; dzieje żydowskich rodzin lekarskich i ich wkład w rozwój nauki niemieckiej; kształcenie studentów żydowskich w Niemczech i problem ich dalszej kariery zawodowej i naukowej; wpływ antysemityzmu na możliwości rozwoju zawodowego lekarzy pochodzenia żydowskiego. Ogólny wniosek, jaki wynika z zebranych w omawianym tomie prac dotyczy kwestii bardzo dużego zaangażowania osobistego lekarzy pochodzenia żydowskiego w Niemczech w ich karierę zawodową. Awans zawodowy, naukowy i finansowy, stwarzał im bowiem możliwości zajęcia wysokiej pozycji społecznej i ułatwiał asymilację w społeczeństwie niemieckim. Wśród lekarzy pochodzenia żydowskiego, dawał się zauważyć o wiele wyższy odsetek osób ze stopniem specjalizacji niż wśród ogółu lekarzy niemieckich, a także więcej było osób ze stopniem doktora. Kariera me-

dyczna (obok prawniczej i finansowej) stała się jedną z najważniejszych dróg awansu społecznego Żydów w Niemczech.

Ostatni z dotąd wydanych, piąty tom serii wydawniczej „Medizin und Judentum” ukazał się w Dreźnie w roku 2000, pod redakcją Albrechta Scholza i Caris-Petry Heidel. Zatytułowano go *Sozialpolitik und Judentum*. Złożyły się nań opracowania poświęcone wkładowi lekarzy pochodzenia żydowskiego w rozwój medycyny społecznej w Niemczech. Autorzy analizowali zarówno inicjatywy podejmowane przez Żydów w celu podniesienia poziomu zdrowotnego własnej społeczności w Niemczech XVIII–XIX w., jak i działania o charakterze ogólnopaństwowym, skierowane w stronę wszystkich obywateli niemieckich. Zebrane w tomie piątym studia ukazywały ten proces jako element dążeń asymilacyjnych Żydów w Niemczech, zakończonych tragiczną klęską w okresie faszystowskim.

Zebrane w wydanych dotąd pięciu tomach studia powstały w takich ośrodkach naukowych, jak Drezno, Berlin, Lipsk, Monachium, Wiedeń, Münster, Mülheim, Graz, Marburg, Frankfurt nad Menem, Mainz, Freiburg, Karlsruhe, Stuttgart. W wydawanej serii publikowali także swoje prace badacze z Izraela (Jerozolima), Czech (Praga) i Polski (Wrocław). Wydawcom serii udało się skupić wokół swojej edytorskiej inicjatywy znaczące grono autorów z wielu obszarów Niemiec, przedstawicieli głównych ośrodków uniwersyteckich. Toczone w ramach konferencji dyskusje (szkoda, że nie publikowane w kolejnych tomach studiów) miały bardzo szczery i otwarty charakter, nie unikały zagadnień trudnych, a nawet drastycznych – takich jak problem antysemityzmu i holocaustu. Publikowane studia zachowały ten otwarty charakter, co nadaje omawianym tomom walor obiektywizmu. Nie spotykamy w nich bowiem prób usprawiedliwienia tendencji antysemitycznych w niemieckim środowisku lekarskim XIX i XX wieku i prób niedostrzegania trudności, jakie napotykali w społeczeństwie niemieckim lekarze pochodzenia żydowskiego w swych dążeniach do awansu zawodowego i społecznej asymilacji. Wkład lekarzy pochodzenia żydowskiego do rozwoju nauki niemieckiej został rzetelnie doceniony, bez jakiegokolwiek próby jego relatywizacji.

Na tym tle rodzić się może pytanie, czy podobnie zakrojony program badań byłby możliwy do przeprowadzenia w Polsce? Czy możliwe jest postawienie problemu badawczego dotyczącego wkładu lekarzy pochodzenia żydowskiego do rozwoju nauk medycznych w Polsce? Odpowiedź wydaje się jak dotąd negatywna ze względu na problemy z wyodrębnieniem grupy, o której w tych badaniach mowa, jak również z uwagi na sytuację polity-

czną ziem polskich w XIX stuleciu, kiedy to ze względu na rozbiory i niejednokrotnie na politykę państw zaborczych, niemożliwe było dążenie lekarzy pochodzenia żydowskiego działających na tym obszarze do akulturacji obywatelskiej w państwie polskim.

Opisywane w omawianych tomach zjawisko akulturacji Żydów w Niemczech jest więc tym bardziej ciekawe dla polskiego historyka medycyny, szczególnie zainteresowanego problematyką metodologiczną. Już wstępne badania historyków niemieckich wykazały bowiem, iż przedstawiciele dwóch posługujących się językiem niemieckim społeczności naukowych – niemieckiej i żydowskiej – kształceni w tym samym okresie na tych samych uniwersytetach, w swojej dalszej karierze akademickiej wykazywali odmienne preferencje teoretyczne. U lekarzy pochodzenia żydowskiego stwierdzano bowiem materialistyczne i pragmatyczne nastawienie, ukierunkowanie medycyny w stronę praktyki i wzrostu efektywności leczenia, niechęć do zbędnego „inkrutowania” medycyny elementami czerpanymi z tradycji niemieckiej idealistycznej filozofii. U lekarzy niemieckich obserwowano natomiast silną tendencję do zachowania związku medycyny z rodzimą filozofią idealistyczną, podporządkowanie praktyki medycznej podbudowanej filozoficznie teorii, nastawienie na postrzeganie medycyny przede wszystkim jako wiedzy, nie zaś jako działalności o wymiarze głównie praktycznym. Elementów tych dostrzegano zresztą więcej. Wspomniane relacje stanowią cenny przyczynek do innej, już od dawna toczonej w środowisku niemieckojęzycznych historyków medycyny dyskusji, której przedmiotem są wzajemne relacje pomiędzy standardami wiedzy medycznej katolickiej Austrii i protestanckich Prus. Wyodrębnienie wewnątrz kultury języka niemieckiego dodatkowej grupy, odznaczającej się silnie zaznaczonym poczuciem odrębności kulturowej i rozbudowaną własną intelektualną tradycją, pozwala na określenie niezwykle interesującego programu badań nad genezą preferencji naukowych poszczególnych lekarzy, wyprowadzaną z ich świadomości kulturowej. Proces modernizacji medycyny niemieckiej w XIX stuleciu może być w tym ujęciu postrzegany jako wynik nakładania się indywidualnych preferencji teoretycznych przedstawicieli każdej z wymienionych wyżej społeczności, działających wewnątrz obszaru języka niemieckiego. Dzieliła je tradycja i religia, łączyło wspólne wykształcenie lekarskie i wspólny standard obserwacyjny. Wyprowadzano z niego jednak wielokrotnie dość zróżnicowane wnioski, znajdujące odbicie w teorii medycyny. Zasygnalizowane wyżej zagadnienie będzie z pewnością

w najbliższych latach podejmowane przez przedstawicieli niemieckojęzycznej historiografii medycyny o orientacji antypozytywistycznej. My z polskiej perspektywy będziemy z uwagą śledzić toczoną na ten temat dyskusję.

Bożena Płonka-Syroka